

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 9, Eylül 2017, s. 389-404

Ahmet Ali UGAN

Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
ahmetaliugan@hotmail.com

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KADINLARIN TEMSİLİYET ORANI VE SİYASİ PARTİLERDEKİ YERİ*

Özet

Türkiye’de nüfusun yarısını oluşturan kadınların TBMM’de benzer oranda olmadığı bilinen bir gerçektir. Kadınlar birçok alanda olduğu gibi siyasette de geri planda kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kadınların TBMM’deki ve siyasal partilerdeki yerini değerlendirmek ve bunu özellikle 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri üzerinden incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Türk kadınının siyasetteki durumunun kısa tarihsel süreci ile cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar parlamento ve siyasal partilerdeki temsil durumları incelenecek, kadınların siyasete aktif olarak katılımlarını engelleyen faktörler, siyasete katılımlarını arttırıcı uygulamalar ile öneriler üzerinde durulacaktır. Kadınlar için “pozitif ayrımcılık” olarak ifade edilen cinsiyet kotasının Türkiye’deki ve diğer ülkelerdeki uygulamalarını, Türkiye’deki siyasal partiler ile siyasilerin cinsiyet kotasına bakışını, onu destekleme ve ona karşı çıkma nedenlerini inceleyeceğiz. İlk kez 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde TBMM’de kadın temsil oranı % 18’e ulaşmıştır ancak yeterli değildir. Sonuç olarak, kadınların daha aktif bir şekilde siyasette yer alması için çeşitli yollar denense de henüz istenilen orana ulaşamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, TBMM, Siyasal Partiler, Genel Seçimler, Cinsiyet Kotası.

* Bu makale, 18-20 Mayıs 2017 tarihlerinde “Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu”nda bildiri özeti olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

REPRESENTATION RATIO OF WOMEN IN TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY AND PLACE IN POLITICAL PARTIES

Abstract

It is a known fact that women who constitute half of population in Turkey are not same rate in TGNA. As women are in many areas, they stays in the background in politics as well. Aim of this study is to evaluate place of women in TGNA and in political parties in Turkey and to examine this in particular through the general elections of 7 June and 1 November 2015. In accordance with this purpose, short historical process of the situation of Turkish woman in politics and representation of women in the parliament and political parties from the first years of the republic to present day will be examined, factors that prevent women from actively participating in politics, with practices and proposals to increase participation of politics will be discussed. We will examine the gender quota, which is expressed as “positive discrimination” for women, practices in Turkey and other countries, reasons for supporting and opposing, view of gender quota of political parties and politicians in Turkey. Female representation rate reached 18% for the first time in the general elections of June 7, 2015 but it is not enough. As a result, various ways were tried to take a more active role of women in politics but not yet reached desired rate.

Keywords: Woman, TGNA, Political Parties, General Elections, Gender Quota.

GİRİŞ

Türkiye’de kadınlar toplumsal, ekonomik ve siyasi alandaki haklara, kazanımlara ve özgürlüklere 20. yüzyılda sahip olmuştur. Ancak bu kazanımlar günümüzde bile istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Kadın-erkek ilişkilerinde yasa önünde eşitlik sağlanmış olsa bile toplum yaşantısında fiilen bu böyle yürümektedir. Birçok Batı demokrasilerinden önce kadınlar 1934 yılında seçme ve seçilme hakkını kazanarak siyasi alanda büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Ancak bu durum kadınların gündelik yaşamında olduğu gibi erkeklerin gölgesinde kalmıştır.

Günümüz Türkiye’sinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizliğin bu anlamda kaldırılması, sadece kadınların oy verme hakkını elde etmesini sağlamıştır. Kadınların siyasette aktif olarak yer alması anlamında erkeklerle aralarında bir eşitlik getirmemiştir. 7 Haziran 2015 seçimleriyle TBMM’de, şimdiye kadarki en yüksek kadın oranına yani % 18 bandına ulaşılmıştır. % 30 - % 40 arası kritik eşliğin neredeyse yarısıdır. Son seçimlerde ise bu durum % 14 bandına gerilemiştir. Bu yüzden kadın-erkek eşitliği ilk olarak toplumsal alanlarda olmak üzere hukuken olduğu gibi fiilen de uygulanmalı ve siyasi partilerin yönetmelik ve tüzüklerinde yer alan uygulamalar bu gelişmelerle pekiştirilmelidir. Hatta siyaset alanında kadınlara yönelik geçici olarak pozitif ayrımcılıklar uygulanmalıdır. Ancak bu gelişmeler kadınlara erkekler tarafında bir lütuf gibi sunulmuş olmamalıdır.

Bu çalışmada, TBMM’deki ve siyasi partilerdeki kadınların oranının özellikle 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri özelinde artış olsa bile yeterli olmadığını göstererek, bu duru-

mun nedenlerini ve kadın temsil oranının nasıl arttırılması gerektiğini incelemeyi amaçlanmaktadır.

Türk Kadının Siyasal Temsil Durumun Kısa Tarihsel Süreci

Eski Türklerde kadının hem toplumda hem de devlet işlerinde erkeklerle aynı haklara sahip olduğunu ve her alanda erkeklerle beraber çalışabildiğini görmemiz mümkündür. Asya Hun Türklerinde, Türk Hakanının yanında Hatunun da olduğu ve her ikisinin de devleti temsil ettiği Çin kaynaklarından; Avrupa Hun Türklerinde, Bizans elçilerini hükümdarın eşinin karşıladığı ve kadının, erkeği ile birlikte orduda yer aldığı Bizans kaynaklarından bilinmektedir (İnan, 1975: 26).

Oğuz Kağan Destanı'nda kadına sıkça yer verilmiş ve kadın kutsal bir varlık olarak addedilmiştir. Aynı şekilde Orhun Kitabelerinde, Bozkurt Asena'nın Göktürklerin yeniden millet olmasındaki hizmeti anlatılmıştır. Bilge Kağan'ın annesi, devletin kuruluşunda etkili olmuş ve davranışlarından ötürü "*Şefkat Tanrıçası Umay*"a benzetilmiştir. Dede Korkut Hikayelerinde kadının erkeği tamamlayan ve her yönüyle aileyi yöneten son derece önemli bir kişi olduğu üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan, tek evlilik esas alınmış ve ailede mal-mülk tamamen müşterek olmuştur. Kısacası, Türk toplumunun her alanında yer alan ve her alanına yön veren kadın olmuştur. Kadının temel özelliği ise "*Ana*"lık ve "*Kahramanlık*"tır. "*Ana Hakkı*" ile "*Tanrı Hakkı*" eşit sayılmıştır. Bununla birlikte, eski Türklerde kutsal olan 3 varlıktan birisi kadındır (Göksel, 1993: 105-109) ve kimseye emanet edilemez. Zira sahibinin namusu ve şerefidir. Anlaşılabacağı üzere, kadına verilen önemi, saygı, sevgi ve sadakati Türk destanlarında ziyadesiyle görmekteyiz.

İslamiyet'in doğuşunda önce Arap yarımadası "*Cahiliye Devrini*" yaşamaktaydı. Özellikle kadın hakları bağlamında, kadınların toplumun hiçbir alanında yeri yoktu ve erkeklerin tam egemenliği söz konusuydu. Kadın alınıp satılan bir mal ya da eşyadan farksızdı. Doğan çocuğun kız olması utanç vesilesiydi. Öyle ki kız çocukları erkek olmadıkları için diri diri gömülmüşlerdir. Yani kadın tam anlamıyla erkeğin kölesi durumundaydı. İslamiyet'in doğuşu ile birlikte kadınlara karşı gösterilen bu olumsuz davranışlar ve uygulamalar ile kadının erkeğin kölesi olarak görülmesi fikri değişmiştir. Türkler ise İslamiyet ile 8. yüzyılda tanışmış ve akabinde İslamiyet'i Anadolu'ya getiren Selçuklular, Avrupa içlerine kadar götüren ise Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk devirlerinde medreselerin etkisiyle kadınlara sosyal hayatta bir yer tanınmışsa da, bu durum gitgide kaybolmuştur. Çünkü zamanla İstanbul gibi büyük şehirlere yerleşen Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet idaresinde İran ve Bizans'ın etkisi görülmüştür. Siyasi güç bakımından, hanedan kadınlarının gücü sadece oğlunu tahta geçirmek için bazı entrikalar yapmaktan ibaret olmuştur (İnan, 1975: 57-74). Şirin Tekeli'ye göre, tek Tanrılı dinler ezilenlere haklar tanır, ancak hakim sınıflar kendi güçlerini dayandığı bir ideoloji meydana getirdiği zaman din, ezilenin ezilmesini meşru kılan bir durum haline getirilir. Yani sorunun kaynağı dinin kendisi değil dinin yorumlanması ve uygulanış biçimidir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetici sınıf ile üretici olarak çalışan köylü sınıf arasında kadınların toplumsal hayattaki rolleri üzerinde farklar vardı. Ancak asıl fark, kent-kır arasında olmuştur. Çünkü kentlerde, halk sınıfları arasında bile kadınların çalışma hayatında yeri yoktur. Kırsal

alandaki ise kadın her zaman aile içinde ve tarımda başta olmak üzere üretim sürecinde yer alarak ev ekonomisine katkıda bulunmuştur (Tekeli, 1982: 194).

Batı'da kadınların siyasal ve sosyal hakları elde etmek için mücadeleye başladıkları dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların siyasal ve ekonomik hak elde etmek için mücadele vermek bir yana, sokağa çıkma ve toplumsal hayata katılma hakları bile yoktur. İmparatorluk içinde kadınların durumunun tartışma konusu haline gelmesi Tanzimat dönemine denk gelmiştir. Tanzimat Fermanı kadınlarla ilgili herhangi bir hak içermese bile bu dönemde başlayıp II. Meşrutiyet'e giden süreçte toplumsal hayata ilişkin kadınlara yönelik bazı adımlar atılmıştır. Ancak bu adımlar İstanbul ve Selanik gibi büyük merkezlerde etkili olmuştur (Tekeli, 1982: 195-196). II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadın hakları ile ilgili gelişmeler hızlanmış olsa da Kurtuluş Savaşı'na kadar geçen süreçte kadınlar ile ilgili gelişmelerde, kadının siyasete karışmasından ve ekonomik konularda ağırlığını koymasından yana bir gelişme olmamıştır. Sadece toplumda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması için çalışılmıştır (Altındal, 2004: 99-100).

Parlamento ve Siyasi Partilerde Kadın

Türkiye'de kadınlara 3 Nisan 1930 yılında belediye seçimlerinde, 5 Aralık 1934 yılında milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Ancak bu dönemde Fransa, İsviçre, Yugoslavya ve Bulgaristan'da bu haklar kadınlara henüz verilmemiştir. İlk kadın milletvekilleri de 1935 yılında yapılan genel seçimler sonucunda TBMM'ye girmişlerdir (Kırkpınar, 2001: 193-211). Bu dönemde parlamentoya giren 18 kadın milletvekili, toplam milletvekillerinin % 4,5'ini oluşturmuşlardır. 1939 yılındaki seçimlerde 15 kadın milletvekili, 1943 yılında da 16 kadın milletvekili parlamentoya girerek TBMM'nin % 3,7'sini meydana getirmişlerdir. Tek parti döneminde kadınların Meclis'te ilgilendiği konular çocuk, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık sorunları olmuştur. Yani kadın özgürlüğü, kadın eşitliği gibi konuları Meclis'te dile getirememişlerdir. Çok partili hayata geçişle birlikte, TBMM'de başka partiden muhalefete de yer verilmesinden ötürü parti rekabeti ortaya çıkarak ve bağlı oldukları partilerin görüşlerini temsil etmeye başlayarak kadın milletvekillerinin ilgilendikleri alanlar çeşitlenmiştir. Artık tek parti dönemindeki gibi kendilerini 1934 reformlarının simgesi ve sadece kadınların temsilcileri olarak görmemişlerdir. Tüm milleti temsil ettiklerini söylemişlerdir. Ancak yine de en çok ilgilendikleri konular çocuk, sağlık ve eğitim konuları olmuştur. 1946-1960 yılları arasında yapılan milletvekili seçimlerine baktığımız zaman Meclis'teki kadın milletvekillerinin sayıları ve toplumdaki oranları şöyledir: 1946 yılında 9, % 1,9; 1950 yılında 3, % 0,6; 1954 yılında 4, % 0,7; 1957 yılında 8, % 1,3'tür (Arat, 1998: 252-260). Sonuçlardan anlaşılacağı üzere, 1946 yılından itibaren kadın milletvekillerinin oranında hızlı bir düşüş olmuştur. Başka bir deyişle, siyasi hayat demokratikleştikçe kadınlar siyasetten uzaklaşmış ve kadınların siyasete katılımında anti demokratik bir durum meydana gelmiştir (Eroğul, 1991: 105).

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra hem büyük partilerin bölünmesi hem de toplumdaki sosyal değişimler sonucunda yeni siyasal partiler ortaya çıkmıştır. Ancak yine 1960-1980 yılları arasında yapılan genel seçimlere baktığımız zaman kadın milletvekillerinin sayısında ve oranında düşüşün devam ettiğini görmekteyiz. 1961 yılında yapılan seçimlerde % 0,7 ile 3 kadın milletvekili, 1965 yılında % 1,7 ile 8 kadın milletvekili, 1969 yılında % 1,1 ile 5 kadın mil-

letvekili, 1973 yılında % 1,3 ile 6 kadın milletvekili, 1977 yılında % 0,9 ile 4 kadın milletvekili Meclis'e girmiştir (Arat, 1998: 263-264). Bu 5 genel seçimde siyasi partilerde yer alan kadınların toplam aday sayısına oranı % 2,6 olmuştur ve bunların % 80'e yakını seçilme ihtimali çok düşük olan küçük partiler tarafından aday gösterilmiştir. Öte yandan, 1935-1977 yılları arasında TBMM'ye girmiş olan 69 kadın milletvekilinden sadece 2'si hükümette görev almıştır. Yani siyasi sorumluluk ya da statü yükseldikçe kadınların sayısı belirgin oranda düşmüştür (Eroğul, 1991: 105).

1935 yılında ilk defa Meclis'e milletvekili olarak giren kadınların da bulunduğu kadın milletvekillerinden oluşan gruba, "Sizce kadınların seçme ve seçilme haklarının tanınmasındaki asıl neden neydi?" şeklinde sorulan soruya alınan cevaplardaki en hakim görüş % 45 ile "Bu hakkın Atatürk sayesinde kazanıldığı," % 27,5 ile de "Türkiye'de meydana gelen toplumsal gelişmenin etkili olduğu" görüşüdür. % 15'lik grup ise hem toplumsal hem de Atatürk'ün rolünün etkili olduğunu ifade etmiştir. Yani Atatürk'ün rolü toplamda % 60'ı bulmaktadır. Gruplara sorulan soruyu dönemlere göre ayırdığımız zaman şu sonuçlar çıkmaktadır: Tek parti döneminde toplumsal gelişme faktörü % 9,1 iken, Atatürk faktörü % 33,3; 1950-1960 arasında toplumsal gelişme faktörü % 27,3 iken, Atatürk faktörü % 16,7; 1960 sonrası dönemde ise toplumsal faktör % 63,6 iken, Atatürk faktörü % 50,0 olmuştur. Anlaşılacağı üzere Türkiye'de siyasal hakların kazanılması tepeden inme şeklinde olduğundan dolayı tek parti döneminde Meclis'e giren kadınlar Atatürk faktörünü vurgularken, daha sonra toplumsal koşullar faktörü daha önemli hale gelmiştir (Tekeli, 1982: 217-218).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yapılan genel seçimlerden 2011 yılındaki genel seçimler dahil olmak üzere yapılan genel seçimlere kadar geçen süreçte TBMM'ye giren kadın milletvekillerinin sayısı ve oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Seçim yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Erkek	Temsil Oranı(%)	Kadın	Temsil Oranı(%)
1983	399	387	97,0	12	3,0
1987	450	444	98,7	6	1,3
1991	450	442	98,2	8	1,8
1995	550	537	97,6	13	2,4
1999	550	527	95,8	23	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	50	9,1
2011	550	471	85,6	79	14,4

Kaynak: TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablodan anlaşılacağı üzere, 7 Haziran 2015 genel seçimleri ile 1 Kasım 2015 erken genel seçimlerine kadar yapılan milletvekili seçimlerinde, Meclis'e giren kadınların temsil oranları 1935 seçimlerden sonra ilk defa 1999 yılında yapılan genel seçimlerinde % 4 bandına ulaşmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise kadın temsil oranında artış olsa da 2011 yılında ancak % 14 bandına ulaştığını görmekteyiz.

7 Haziran 2015 genel seçimlerine geldiğimiz zaman ilk defa TBMM'ye 98 kadın milletvekili girerek, Meclis'te kadın temsil oranı % 17,8'e ulaşmıştır. Siyasi partiler bazında baktığımız zaman AK Parti'den 41, HDP'den 32, CHP'den 21 ve MHP'den de 4 kadın milletvekili Meclis'e girmiştir. Sayısal olarak üstünlük AK Parti'de olsa da, oransal olarak baktığımızda HDP % 40'lık oranla kadın temsilde birinci sırada yer almıştır. Yani Meclis'e giren HDP milletvekillerinin % 40'ı kadındır (KA.DER, 2015). Toplamda AK Parti'nin 258, CHP'nin 132, MHP'nin ve HDP'nin 80 milletvekili Meclis'e girmiştir. Buna göre TBMM'ye HDP % 40, CHP % 15,91, AK Parti % 15,89 ve MHP % 5 kadın temsiliyet oranıyla girmiştir (YSK, 2015).

Partilerin gösterdiği kadın adayların sayısına baktığımızda AK Parti'den 449 erkek aday, 101 kadın aday; CHP'den 441 erkek aday, 109 kadın aday; MHP'den 483 erkek aday, 67 kadın aday ve HDP'den 301 erkek aday, 249 kadın aday gösterilmiştir. Kadın aday temsiliyet oranları AK Parti % 18,36, CHP % 19,82, MHP % 12,18 ve HDP % 45,27'dir (YSK, 2015). Verilere baktığımız zaman HDP'nin kadın aday sayısı diğer üç siyasi partinin toplam kadın aday sayısından fazla olduğunu görmekteyiz.

Bütün bu göstergeler ve oranlar ışığında ortaya çıkan tek bir gerçeklik vardır: 98 kadın milletvekilinin TBMM'ye girerek Türkiye tarihinde bir ilke imza attığıdır. Ancak Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER) Ankara şube başkanı Hatice Kapusuz'a göre, kadınlara yönelik bu seçim sonucunu *"başarılı olarak tanımlamak mümkün değil"*dir. Zira *"bir grubun bir ortamda temsil edilmesi için yüzde 33 kritik eşliğinin aşılması lazım. O ortamı dönüştürmesi için en az üçte bir oranında temsil edilmesi gerekiyor."* Bununla birlikte Kapusuz, HDP'nin milletvekili adaylık sürecinde % 50 kadın kuralının iyi bir adım olduğunu belirtmesine karşın yetersiz olduğunu ifade etmiştir (Arslan, 2015).

1 Kasım 2015 erken genel seçimlerinde ise 81 kadın milletvekili seçilerek, TBMM'nin % 14,73'ünü kadınlar oluşturmuştur (Işıldak, 2016). Buna göre, 7 Haziran seçimlerine kıyasla kadın temsiliyetinde azalma olmuştur. En yüksek kadın oranı yine HDP'de olmasına karşın 7 Haziran seçimlerine göre HDP'nin kadın milletvekili sayısı 23'e, AK Parti'nin çıkardığı kadın milletvekili sayısı 34'e ve MHP de ise kadın milletvekili sayısı 3'e düşmüştür. CHP 1 Kasım seçimlerindeki gibi yine 21 kadın milletvekili ile Meclis'e girmiştir. Toplamda AK Parti 317, CHP 134, HDP 59 ve MHP 40 milletvekili ile Meclis'e girmiştir (Atakan, 2015). Buradan hareketle, HDP % 38,98, CHP % 15,67, AK Parti % 10,73 ve MHP % 7,5 kadın temsiliyet oranları ile TBMM'ye girmişlerdir.

Adaylık sürecinde, AK Parti 481 erkek aday, 69 kadın aday; CHP 425 erkek aday, 125 kadın aday; MHP 474 erkek aday, 76 kadın aday ve HDP 322 erkek aday, 228 kadın aday göstermiştir (Hangi Parti Kaç Kadın Aday Gösterdi?, 2015). Bunun anlamı AK Parti % 12,5, CHP % 12,73, MHP % 13,8 ve HDP % 41,4 temsiliyet oranlarında kadın aday göstermiş demektir. Yine en çok kadın aday HDP'de olmasına karşın, 7 Haziran seçimlerine göre HDP ve AK Parti'nin kadın adayları azalmıştır. CHP ve MHP'nin ise kadın adayları arttırmıştır. Öte yandan, Meclis'e giren kadın milletvekillerinin sayısı 2011 seçimlerindeki gibi % 14 bandına gerilemiştir.

Kadınların Aktif Siyasete Katılmasını Engelleyen Nedenler

Seçmen olarak oy verme konusunda erkeklerle aynı durumda olan kadınlar siyasete aktif katılma konusunda, özellikle parlamentoya girme ve siyasi partilerin üst kademelerinde

yer alma konusunda, erkeklerle aralarında büyük ayrımlar ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkeden önce kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle övünülmesine karşın, kadının aktif siyasetteki yeri çok sınırlı kalmıştır. Peki, Türkiye'de kadınların siyasete etkin olarak katılmamasının sebepleri nelerdir?

Kadınların siyasal yaşama aktif olarak katılmamasının çeşitli toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenleri vardır. Bunların başında geleneksel aile ilişkilerinden kaynaklanan faktörler olmakla beraber, yeterli ekonomik kaynağa sahip olmamaları ile eğitim fırsatlarından gerektiği gibi yararlanamamaları gelmektedir. Bunun yanında, ataerkil değerler sisteminin günümüzde de devam etmesinden dolayı siyaset toplumda genel olarak erkek işi olarak görülmektedir (Yılmaz). Şöyle ki, kadınların yaptıkları işler, genellikle aile içinde yani anne ve eş rolünü yerini getirmek, hasta-yaşlı bakımı gibi sorumlulukları üstlenmek olarak görülür. Dolayısıyla, kamusal alan ile ilgisi olmayan, apolitik bir dünyaya ait olarak tanımlanır (Çadır, 2011: 48). Kovanlıkaya'ya göre, Türkiye'de siyaset yapmak öncelikle ekonomik bağımsızlığa bağlıdır. Bu durum birçok kadının siyasete girmesindeki en büyük engeli oluşturur. Ailede ekonomik kaynakları kullanma hakkı genelde erkeğe verilmektedir. Diğer taraftan ise, kadınlar ekonomik özgürlüğü elde etse bile bunu ilk önce ailesine ayırmak ister (Kovanlıkaya, 2001: 439). Kadınların rollerinin ev içi işlerle ilgili olması yani genellikle aile hayatının dışına çıkamaması, meslek ve iş bölümünün toplumda cinsiyete göre şekillendirilmesi, diğer bir tabirle, geleneksel işbölümünde eşitlikçi bir anlayış benimsenmemesinin neticesinde kadınların siyasete katılımı oy kullanmaktan öteye pek geçememiştir.

Siyaset hem erkek işi olarak görülmekte hem de kadınların çoğu tarafından temiz bir iş olarak düşünülmemektedir. Bu düşünceyle kadınlar, siyasetin kendilerine uygun olmadığını siyasete girseler bile erkeklerin egemenlikleri altında olacaklarını ve kendilerine verilen görevleri yapmalarından öteye geçemeyeceklerini düşünmektedirler (Pınarcıoğlu, 2017: 19).

Kadınların siyasetteki düşük temsiline diğer bir nedeni ve günümüzdeki asıl nedeni parti desteğinin yetersizliğidir. Yani siyasi partilerin kadınlara yönelik moral, motivasyon, teşvik yönünde destek olmaması veya eksik desteğidir. Siyasi arenaya adım atmak ve TBMM'ye girmek, bağımsız milletvekilleri dışında, siyasi partiler aracılığıyla olur ve bu süreçte seçimi kazanmak kadınların desteği olmadan zordur (Demir). Buna karşın, siyasetin kuralları erkekler tarafından belirlenmesinden dolayı siyasi partilerin kadınları dışlayan bir yapısı vardır. Bu bağlamda, siyasi partiler, kadınları seçimlerde aday göstermemekte ya da üst sıralara yerleştirmektedir. Adayların belirlenmesi sürecinde ön seçim gibi demokratik yöntemler uygulansa bile, son kararı parti yöneticileri vermektedir. Dolayısıyla, kadınların seçilmesi tamamen parti yönetimine bağlıdır. Türkiye'de kadınlar parti içinde genellikle kadın kollarında faaliyet göstermektedir. Bu durum kadınları siyasal alandan uzak tutmaktadır. Zira kadın kolları; mahalle toplantıları, ev gezileri, kermes, piknik gibi partinin propagandasını yapmak için çalışan siyasi getirisi düşük bir yapıdadır. Bu nedenle kadın kolları, parti içinde siyasi olmaktan çok, sosyal yapıya sahip bir kuruluştur. Bu yüzden, kadınlar karar alıcıdan ziyade oy toplayıcı konumdadır ve bu doğrultuda neredeyse hem partinin üst kademelerinde hem de ulusal ve yerel meclislerde kendilerine yer bulamamaktadırlar (Pınarcıoğlu, 2017: 20-21).

Mart 2011 yılında KONDA araştırma ve danışmanlık şirketinin, KADER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) için gerçekleştirmiş olduğu “*Siyasette Kadın Temsili Araştırması*” sonuçlarına göre, kadınların siyasetteki düşük temsilini kadının geleneksel ailevi rollerinden ziyade, siyasi partiler tarafından kadınlara yeterli destek verilmemesine bağlamıştır (KONDA, 2011: 21).

Kadınların Aktif Siyasete Katılmasını Arttırıcı Uygulamalar ve Öneriler

Türkiye’de kadınlar hukuki açıdan erkeklerle eşit söz hakkına ve temsil yetkisine sahiptir. Ancak uygulamada bunun böyle olmadığı ve özellikle kadınların siyasal alanda engellerle karşılaştığı bilinmektedir. Kadınların siyasete etkin olarak katılma konusu, Türk toplumunda var olan toplumsal cinsiyet sorununun farklı alanlardaki yansımasıdır. Bu yüzden, kadınların uygulamada da erkeklerle aynı eşit haklara sahip olabilmesi için öncelikle toplumun en küçük birimi olan aileden toplumsal yetki düzeyi en yüksek olan TBMM’ye kadar toplumun her alanında söz ve karar alma sürecinde yer alması gerekir (Aydemir ve Aydemir, 2011: 7). Buradan hareketle, sorun aslında tüm toplumun sorunudur. Dolayısıyla, sadece kadınların değişmesi yeterli değil aynı zamanda erkeklerin ve tüm toplumun değişmesi gerekmektedir. Yani kadın sorununu çözmek için kadınların bilinçlenmesi yeterli değildir. Erkeklerin bu anlamda küçük yaşlardan itibaren aileden başlamak üzere daha fazla eğitilmesi ve bilinçlenmesi gerekir. Erkekler kadınlara karşı yapamaz, beceremez, bu iş erkek işidir gibi olumsuz düşüncelerden sıyrılmalı ve kadınlara karşı eşit davranmaya eğitilmelidir. Aksi takdirde, erkek egemen bir toplumda kadınlar, ne kadar eğitilmiş ve bilgili olursa olsun yine de ikinci planda kalacaklardır (Eroğul, 1991: 107). Siyasal katılım demokrasiye bağlıdır. Demokratikleşme ve demokrasi algısı arttıkça siyasi arenadaki ayrımcılıklarda ortadan kalkar. Bu yüzden, küçük yaştan itibaren herkese okullarda siyasal konuları kolay ve anlaşılır bir şekilde anlatılacak bir eğitim süreci oluşturulmalıdır. Bunun yanında, cinsiyete bağlı işbölümü düşüncesini değiştirmek için aileden başlayarak, okulda ve kitle iletişim araçlarında yeni toplumsal değerler oluşturulmalıdır (Koray, 1992: 207).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunlara karşı alınacak toplumsal, ekonomik ve eğitimsel tedbirler kesinlikle yerine getirilmeli ve sorunun kökenine inilmelidir. Bunun yanı sıra, kadınların siyasete aktif olarak katılma konusunda kadın ve erkek eşitliğini sağlamak, diğer bir deyişle, siyasette erkek egemenliğine son vermek için kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık olarak ifade edilen ve tartışma konusu olan cinsiyet kotası uygulamasıdır.

Cinsiyet kotası, hükümette, parlamentoda veya aday listesinde yer alan üyelerin belirli sayıda veya oranda kadınlardan oluşmasıdır. Cinsiyet kotası; hükümet, parlamento ve yerel konseyler gibi atanılan veya seçilen kurumlarda kadınların temsiliyetini arttırmayı amaçlamaya (Dahlerup, 2005: 141) yönelik pozitif ayrımcılıktır. Pozitif ayrımcılık, kadınların parlamentoda etkili olabilmesini sağlayacak kritik eşik olan % 30-40 kadın temsilci oranı için geçici bir kota getirmektir (Çağlar, 2011: 73). Buradaki amaç kadını erkek karşısında ayrımcılıklı kılmak değil, kadınlar için var olan ayrımcılığı ve olumsuz durumları ortadan kaldırarak, kadın-erkek eşitliğini sağlamaktır (Gören: 381)

Cinsiyet kotası, siyasal partilerin aday belirleme sürecinde kadınları görmezden gelen cinsiyetçi bakışı ve ortaya çıkan cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırarak, kadın adayların doğ-

rudan seçmen tarafından değerlendirilmesini sağlar. Dolayısıyla cinsiyet kotası seçmenin iradesine değil, aday belirleme süreçlerine müdahaledir ve sadece kadınların yetersiz olan temsil sorununun sonuçlarını düzeltir, ancak buna yol açan nedenleri doğrudan düzeltmez. Bununla birlikte, kota politikasının başarılı olması için özellikle iktidar partisinin veya iktidara gelebilecek önemli partilerin kendi iradeleri ile kota uygulamasına gitmelidirler (TÜSİAD-KAGİDER, 2008: 258).

Sayın'a göre, kadınların siyasetteki temsil durumu parti liderlerine bırakılmayacak kadar önemlidir. Zaten parti liderlerine bırakılınca durum genellikle kadınların aleyhine işlemektedir. Bunu seçim sonuçlarından görmekteyiz. Bu nedenle, siyasi partiler ve seçim yasalarında değişiklik yapılmalı ve yasal kota uygulaması getirilmelidir. Kadın temsil sorunu partilerin iradelerine bırakılmamalıdır. Bu şekilde kadın aleyhine olan temsil oranı değişebilir (Sayın, 2007: 156-157).

Cinsiyet kotasının uygulanmasını isteyenler, kadınların yetersiz temsilini düzeltici bir önlem olarak belirtenler ve bu doğrultuda çalışma yürütenler olduğu gibi; cinsiyet kotalarının hem yasa önünde eşitlik ilkesine aykırı olduğunu hem de aday listelerinde kota uygulamasının anti demokratik olduğunu belirterek seçmenin istediği adayı seçme özgürlüğünün olduğunu savunan cinsiyet kotasına karşı görüşler de vardır. Bununla birlikte, cinsiyet kotasına karşı çıkanlara göre, seçilmiş temsilciler sadece belirli bir toplum kesimini değil seçildikleri bölgedeki tüm toplumu temsil edeceğinden temsilcinin cinsiyeti önemsizdir. Önemli olan seçilmiş temsilcilerin ulusal çıkarlara hizmet etmesidir. Ayrıca seçmenlerin kişilere değil, siyasi partiye oy verdiklerini, bu yüzden, siyasi temsilcinin cinsiyetinin değil, partiye oy verenlerin beklentilerinin önemli olduğudur (Gökçimen, 2008: 54). Bunun yanında, kadınlara seçmenler tarafından kadın oldukları için oy vermek istememeleri ve böyle bir uygulamadan dolayı parti içinde anlaşmazlıkların çıkacağı gibi düşüncelerden dolayı cinsiyet kotasına karşı çıkmaktadırlar (Usal, 2010: 168).

Türkiye'de yasa veya anayasa ile belirlenmiş zorunlu bir kota uygulaması yoktur. Siyasi partiler gönüllü olarak kendi aldıkları kararlarla kota uygulamalarına gitmektedirler. Ancak partiler kendi koydukları kota uygulamalarına uymamaları halinde herhangi bir yaptırım ile karşılaşmadığından, istenilen hedefin gerisinde kalmaktadırlar (Gökulu, 2013: 363-364).

Türkiye'de cinsiyet kotasını uygulayan ilk siyasal parti Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrat Halkçı Partisi'dir. Ancak partinin sadece yönetim organları için % 25'lik bir kota konmuştur. Yani milletvekili aday listeleri için uygulanmamıştır (Öymen, 2012).

Günümüzde TBMM'deki siyasi partilerden CHP % 33 (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü), HDP ise % 50 (HDP Seçim Bildirgesi'ni Açıkladı, 2015) cinsiyet kotası ile 2015 seçimlerine girmişlerdir. HDP, 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde kritik eşiği aşarak sırasıyla % 40 ve % 38,98 kadın temsiliyet oranına ulaşmasına karşın, CHP sırasıyla % 15,91 ve % 15,67 kadın temsiliyet oranlarıyla % 33 kota sınırına ulaşamamıştır. Daha doğrusu CHP parti tüzüğünde yer alan % 33 kadın kotasını uygulamamıştır. Zaten 7 Haziran seçimlerinde % 19,82, 1 Kasım seçimlerinde % 12,73 oranlarında kadın aday göstermiştir.

Songül Sallan Gül'e göre, seçilme şansı çok olmayan sıralamalar nedeniyle CHP'den seçime giren kadın milletvekili aday sayısı 7 Haziran seçimlerine oranla 1 Kasım seçimlerinde

artmasına karşın, Meclis'e giren kadın milletvekili sayısı yine 21'de kalmıştır (Gül, 2015). Öte yandan, Türk siyasetinin merkezîyetçi yapısından dolayı kota sistemi kadınların gücünü değil partinin gücünü yani oy kapasitesini artırma yönünde rol oynamaktadır. Bu düşünceyle kota sistemi yönetimin daha alt birimlerinde uygulanmaktadır. Buradan hareketle, tüm Türkiye'de CHP'ye üye olan kadınların oranı % 30 civarında olmasına karşın (Gökulu, 2013: 365), 2015 yılındaki her iki genel seçimde de kadın milletvekillerinin oranları düşük seviyede kalmıştır.

İktidar partisi olan AK Parti 2003 yılındaki kongresinde parti merkez yönetim kurulu üyelerinin en az % 20'si kadınlardan oluşacak kararını almıştır. 2004 yılındaki yerel seçimlerde de aday belirleme sürecinde % 30'luk kadın kotası uygulama kararı alınmasına karşın hem parti teşkilatının baskısı hem de partiye oy kazandırma potansiyeli yüksek kadın aday oranının az olmasından dolayı uygulamadan vazgeçilmiştir (Sitebölükbaşı, 2007: 25-26). Bu tür uygulamaların ya da girişimlerin dışında AK Parti'de cinsiyet kotası uygulanmamaktadır. Zira AK Parti'ye göre "kadınlara kota vermek onlara haksızlık yapmaktır, onları hakir görmektir; kadınları koruma altına almaktır. Siyaset yasayla yapılmaz, hizmet aşkıyla yapılır. Dolayısıyla hem bu aşkı içinde barındıran hem de hakkı olan, siyasete girer, diğer teşvik önlemleri yapaydır, zorlamadır, siyasetin içinde bulunması gereken hizmet aşkına ve liyakata uymamaktır." (Ayata ve Gölgeioğlu, 2010: 152). MHP ise kadın kotası ile ilgili herhangi uygulamaya gitmemiştir.

Dünyada cinsiyet kotası bazı ülkeler tarafından anayasa veya seçim yasalarıyla belirlenirken, bazı ülkelerde de siyasi partiler tarafından tüzüklerine konulan gönüllü kota uygulamaları ile belirlenmiştir. Örneğin, 1 Haziran 2017 yılı itibariyle, dünyada yasal cinsiyet kotasını uygulayan ülkelerden Ruanda, Belçika ve Sırbistan'da sırasıyla seçim sonuçlarına göre parlamentodaki kadın temsil oranları % 61,3, % 38 ve % 34,4'dür. Almanya, İtalya, İsviçre, Avusturya gibi ülkelerde de gönüllü parti kotası uygulanmakta ve 1 Haziran 2017 itibariyle, seçim sonuçlarına göre parlamentodaki kadın temsil oranları sırasıyla % 37, % 31, % 32,5 ve % 30,6'dır (<http://www.quotaproject.org/>; WNP, 2017).

1 Haziran 2017 yılı itibariyle Dünya Parlamentolarında Kadın Temsil Listesi'nde birinci sırada olan ülke % 61,3 kadın temsil oranı ile Ruanda'dır. Ruanda'da anayasa değişikliği ile hem parlamentoda hem de siyasi partilerde en az % 30 zorunlu kadın kotası uygulaması getirildikten sonra yapılan Eylül 2003 yılındaki genel seçimler sonucunda parlamentodaki 80 sandalyenin 39'u kadınlardan oluşmuştur. Böylece Ruanda, parlamentodaki % 48,8 kadın temsil oranı ile dünyada birinci sıraya yerleşmiş ve birinciliği günümüze kadar kaybetmemiştir (Kadın Kotası Ruanda'yı Çok Değiştirdi, 2007; WNP). İkinci sırada olan Bolivya'da % 48 seçim kotası uygulanmaktadır. Buna göre, 2014 yılında yapılan genel seçimlerde 130 sandalyeli parlamentonun 69'u kadınlardan oluşarak % 53,1 kadın temsil oranına ulaşılmıştır. Küba ise % 48,9 kadın temsil oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır. 1 Haziran 2017 yılı itibariyle, Dünya Ulusal Parlamentolar Listesi'nde ilk 20 ülke içinde yer alan 5 ülkede, siyasal partiler düzleminde gönüllü cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Buradan hareketle, 4. sırada İzlanda, 6. sırada İsveç, 9. sırada Finlandiya, 13. sırada Norveç ve 14. sırada İspanya yer almaktadır (Gül ve Altındal, 2015: 60-61; WNP, 2017; <http://www.quotaproject.org/>).

Belçika 1994 yılındaki yapmış olduğu yasal değişiklikle seçimlerde oluşturulacak listelerde hem kadın hem de erkek oranının 2/3'ü geçemeyeceği kuralını getirmiştir. Bu düzenleme-

den sonra kadınların siyasetteki oranı % 8 iken, % 34'lere çıkmıştır (Aritman, 2010: 3). 1 Haziran 2017 yılı itibariyle, Belçika % 38 kadın temsil oranı ile dünyada 193 ülke parlamentoları arasında 19. sırada yer almıştır (WNP, 2017).

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı tarafından kadınların parlamentoda temsiline ilişkin yapılan araştırmada 1 Kasım 2015 son genel seçim sonuçlarına göre Türkiye dünyada 193 ülke arasında 127. sırada yer almıştır (Türkiye 81 Kadın Milletvekili ile Dünyada 127. Sırada, 2016). 1 Haziran 2017 yılı itibariyle de Türkiye Dünya Ulusal Parlamentolar Listesi'nde 133. sırada yer almıştır (WNP, 2017).

Kotayı savunan kadınlar ise en azından sistem oturana kadar, kota sistemini desteklemekle beraber kadınların belli kriterlere göre seçilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yani kota ile parlamentoya ve partiye girecek kadınların bu alanda tecrübeli, en az 2-3 yıllık hizmet vermiş kadınlardan oluşması gerektiğini ifade etmektedirler. Aksi takdirde tepeden inme usullerle bugün üye olmuş, yarın listeye girmiş kişilerin ülkeye hiçbir faydası olmayacağına inanmaktadırlar (Kadınlar Parlamentoda Eşit Temsil İstiyor, 2006). Kadınlar genel olarak toplumun, kadının da siyasetin içinde yer alabileceği düşüncesini benimsemesi ve siyasetteki erkek egemenliğinin son bulmasına kadar geçici anlamda kotanın faydalı olacağı görüşünü desteklemektedirler. Örneğin ANAP hükümetlerinde bakanlık yapmış olan İmren Aykut'a göre kadın-erkek eşitliği bağlamında kota uygulamasına karşı olduğunu söylemektedir. Ancak kadın-erkek eşitliği dışında, kota uygulaması olmadan Türkiye'de kadın temsiliyetinin sağlanamayacağını belirterek kota uygulamasını desteklediğini ifade eder. Ayrıca kota sisteminin uygulanabilmesi için bilinçli ve etkili bir kadın kamuoyunun oluşmasının gerekli olduğunu belirtir (Kovanlıkaya, 2001: 441-444).

Kota geçici bir çözüm olduğundan dolayı yapısal ve düşünsel değişimle desteklenmediği sürece sağlayacağı olumlu etkileri de geçici olacaktır. Dolayısıyla, kota tek başına yeterli bir çözüm değildir, aynı zamanda toplumun her alanındaki kadın ve erkek ilişkilerine dair mevcut bakış açısında bir dönüşüme ihtiyaç vardır. Bu dönüşüm doğrultusunda kadınların siyasete katılmasını sürekli hale getirmek için KA.DER, KADEM gibi kadın dernekleri arttırılmalıdır. Kadınların siyasal temsiline arttırılması için hem bu tür dernek ve örgütler kendi aralarında hem de siyasi partilerle işbirliği içinde bulunarak kadınların seçim süreçlerine ve parti teşkilatlarına aktif olarak katılmalarını destekleyebilirler. İleriki süreçte ise, partilerin kadın kolları kaldırılarak, kadınlara partinin ana teşkilatında asil unsur olarak (Esen ve Memişoğlu: 2007: 15-16) aktif rol vermek ve daha yüksek kademelerde görev vermek de kadınların temsiliyet sorunu açısından bir çözüm olabilir.

Kadının temsili konusunu cinsiyetçi bir yapıya indirgeyip kadının tek temsilcisi yine kendisidir, başka bir deyişle, kadınlar sadece kendilerini temsil eder anlayışı ile hareket etmesi de doğru değildir. Bu durum, kadınların parlamentoya girdiği zaman sadece belirli görevlerde sınırlandırılmasına ve çoğulcu politikalar üretmesine engel olur. Bu yüzden, kadınların siyasette etkin olarak daha fazla oranda yer alması, hem kadına hem de toplumun her kesimine yönelik problemlerin eşitlikçi bir şekilde gündeme gelmesine ve çözülmesi adına önemli bir araç olarak desteklenmelidir (Aydemir ve Aydemir, 2011: 9).

SONUÇ

20. yüzyılın ilk yarısında kadın hakları ile ilgili gelişmeler hızlanmış olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar, kadının siyasete girmesiyle ilgili bir gelişme yaşanmamıştır. 1934 yılına gelindiğinde kadınlara milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmış olmasına karşın ne TBMM'de ne de siyasi partilerde kadınlar etkili olamamıştır.

Türkiye'de kadınlar, gündelik hayatta yasal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da fiiliyatta kadınlar halen ikinci planda yer almaktadır. Bu durum aileden TBMM'ye kadar böyledir. Birtakım olumlu gelişmeler olsa da kısa zamanda halledilebilecek bir sorun değildir. Örneğin, Türkiye'de kadınların aktif siyasette yer alması giderek artmaktadır. Bunu 1999 genel seçimlerinden bu yana görmekteyiz. Özellikle 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarına göre TBMM'deki kadın oranı % 18 bandına ulaşması Türkiye için bir ilktir, ama yeterli değildir. Hem kadın derneklerinin hem de siyasi partilerin bunda payı çoktur. Ancak 1 Kasım 2015 erken genel seçimlerinde Meclis'teki kadın oranı % 14 bandına gerilemesi gösteriyor ki, siyasi partiler henüz kadınların ikinci planda kalmasını önleyici ve erkek egemenliğini ortadan kaldıracı ciddi ve kalıcı girişimlerde bulunmamıştır. Zira her şey daha fazla oy devşirebilmek içindir.

Öte yandan, kadın sorununun asıl çıkış noktası olan aile ve toplumda yani sosyolojik düzlemde kadınlar halen, eskiye oranla azalmış olsa bile, hem gelenekselcilik hem de ekonomik olarak erkeklere bağıdırlar. Onun için kadınlar ilk olarak kendilerine verilen hakların farkında olmalı ve bunları kullanabilecek bir ortamın oluşturulması gerekir. Bu da hem bilinçli bir toplumun oluşması hem de erkek egemenliğine son verilmesi ile kadınların erkekler gibi istediği şekilde çalışıp ekonomik bağımsızlığını elde etmesi sonucunda olur. Böyle bir gelişme siyasette ve siyasilerde mutlaka yankı bulacak ve onlara da sirayet edecektir. Aksi takdirde kota gibi uygulamalar hem tepeden inme bir yöntem hem de siyasi parti liderlerine bağlı bir uygulama olarak asıl amacına ulaşamayabilir. Bununla birlikte, kota sayesinde Meclis'e giren kadın milletvekillerinin sadece nicelik olarak değil aynı zamanda niteliksel olarak da kadın temsil oranında artış olması gerekmektedir. Neticede politikacılarda eğitilmiş, bilinçli, özgür ve bağımsız kadınları kendi partilerinde ve Meclis'te görmek için girişimlerde bulunacaklardır. Bu aşamaya tam anlamıyla gelinceye kadar Meclis'te kadın sayısını arttırmak için kota uygulamasına geçici olarak gidilebilir. Ancak bunun uygulanabilirliği etkili olmalıdır. Zira kadına yönelik bütün engellere, kısıtlamalara ve olumsuz şartlara rağmen aktif siyasette kadın sayısını ve oranını arttırmak gerekmektedir. Bunun nedenini 3 şekilde açıklayabiliriz:

Birincisi, kadınların temsiliyetindeki eksiklik; adil ve eşit bir toplum yönündeki gelişmeleri olumsuz etkileyeceğinden dolayı, bu durum "adalet" kavramına aykırıdır. İkinci olarak, kadın sorunlarının kadın milletvekilleri tarafından daha fazla önemseneceğinden ve çözülmesi için daha fazla uğraşacakları düşüncesinden hareketle, "temsil veya kadının yararı" kavramı ile açıklayabiliriz. Son olarak da, "demokrasi" kavramından hareketle, siyasette kadın temsiliyetinin az olması hem demokrasiyi zayıflatacağı hem de kadınların farklı tecrübelerinin demokratik yöntemler aracılığıyla siyasete yeni bakış açıları getireceği düşüncesiyle açıklayabiliriz (Usal, 2010: 162-163).

Tarık Zafer Tuna'ya göre, Batılı bir araştırmacının söylemi ile İslam'ın getirdiği en büyük değişim kadının özgürlüğüne kavuşturulmasının yanında, Türkiye sayesinde kadınlar

lehine yaşanan değişim ve yeniliğin bu kadar genişlik kazanmış olmasıdır (Tunaya, 2003: 259). Hem İslam'da hem de Türk kültüründe kadınlara ve kadın haklarına önem verilmesine rağmen günümüzde yaşanan değişim ve yeniliklerin yeterli olmadığını görmekteyiz.

Sonuç olarak, Türkiye'de nüfusun yaklaşık yüzde 50'sini oluşturan kadınların, aynı veya yakın oranda temsil hakkına sahip olması uzun vadeli bir süreçtir ve yapılacak çok iş vardır. Bunun için toplumsal, düşünsel ve hukuken değişikliklere ve yaptırımlara gidilmelidir. Önemli olan parti tüzüklerinde kadınlara yönelik olumlu değişikliklere gidilmesi değil, bunun aynı zamanda pratikte de gönüllü olarak uygulanabilmesidir. Zira burada kadınlar aleyhine önemli bir demokrasi açığı vardır.

KAYNAKLAR

- Altındal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın* (8. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arat, Y. (1998). 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu (Ed.), *Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini, 1934-1980* içinde (s. 249- 266). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aritman, C. (2010). *2820 Sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi*. <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0815.pdf> Erişim Tarihi: 5 Ocak 2017.
- Arslan, R. (2015, 9 Haziran). *98 Kadın Milletvekili Başarı Değil*. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_kadin_kader_gs2015 Erişim Tarihi: 22 Aralık 2016.
- Atakan, B. (2015, 3 Kasım). *Kadın Milletvekili Sayısı 81'e Düştü*. <http://www.milliyet.com.tr/kadin-milletvekili-sayisi-81-e-gundem-2141969/> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- Ayata, A. G. ve Gölgeioğlu, Ö. (2010). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar. Şeyda Öztürk (Ed.), *Fırsat Eşitliği mi Sonuçta Eşitlik mi? 2000'li Yıllarda Kadın Kotası Tartışmaları* içinde (s. 137-158). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Aydemir, D. ve Aydemir, E. (2011, Haziran). *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!* USAK Raporları No: 11-05, Ankara: USAK Yayınları. <https://books.google.com.tr/books?id=s5HHAgAAQBAJ&pg=PP1&lpq=PP1&dq=T%C3%BCr+siyasetinde+kad%C4%B1nlar:+%C3%87ok+oluyoruz!&source=bl&ots=Cebn2aW7eo&sig=kNZq4E64NXVkJyWEuuk3VgkjY&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiQivnsk8DUAhVjMZoKHYGaAE8Q6AEIMDAD#v=onepage&q=T%C3%BCr%20siyasetinde%20kad%C4%B1nlar%3A%20%3%87ok%20oluyoruz!&f=false> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2016
- Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü. <http://chpkadin.chp.org.tr/Assets/dosya/tuzuk2016-29012016.pdf> Erişim Tarihi: 5 Şubat 2017.

- Çadır, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasal Partiler Bağlamında Ankara İl Örneği)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/585284ac369dc524d057a5f9/mustafa_cadir_tez.pdf
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (4), 56-79. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213982>
- Dahlerup, D. (2005). Women in Parliament: Beyond Numbers A Revised Edition. Julie Ballington and Azza Karam (Editörler), *Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas* içinde (s. 141-184). Stockholm: International IDEA Handbook Series. <http://www.idea.int/sites/default/files/publications/women-in-parliament-beyond-numbers-a-revised-edition.pdf#page=139> Erişim Tarihi: 5 Ocak 2017.
- Demir, Z. Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Arttırmaya Yönelik Stratejiler. *KADEM-Kadın Araştırmaları Dergisi*. <http://kadinrastirmalari.kadem.org.tr/kadinlarin-siyasete-katilimi-ve-katilimi-artirmaya-yonelik-stratejiler/> Erişim Tarihi: 5 Ocak 2017.
- Eroğul, C. (1991). *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Esen, A. T. ve Memişoğlu, O. (2017, 25 Eylül). Siyasetin Cinsiyeti. *TEPAV*. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250684r7712.Siyasetin_Cinsiyeti.pdf Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, (10), http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2008/sayi10/Ukemizde_Kadınların_Siyasi_Hayata.pdf
- Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökulu, G. (2013, Mayıs). Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili ve Kota Tartışmaları. *JASSS/The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (5), 347-370. doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1506>
- Gören, Z. *Kota Düzenlemelerinin Anayasaya Uygunluğu*. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg16/zgoren.pdf Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- Gül, S. S. (2015, 8 Kasım). *1 Kasım Seçimlerinin Gerçek Kaybedenleri*. http://kazete.com.tr/makale/1-kasim-secimlerinin-gercek-kaybedenleri_1084 Erişim Tarihi: 26 Aralık 2016.
- Gül, S. S. ve Altındal, Y. (2015). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek. *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), 51-71. <http://www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/view/183/286>
- Hangi Parti Kaç Kadın Aday Gösterdi? (2015, 19 Eylül). <http://t24.com.tr/haber/hangi-parti-kac-kadin-aday-gosterdi,310143> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2016.

- HDP Seçim Bildirgesi'ni Açıkladı. (2015, 22 Nisan). <http://www.trthaber.com/haber/gundem/hdp-kadin-secim-bildirgesini-acikladi-180309.html> Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016.
- <http://www.quotaproject.org/> Erişim Tarihi: 10 Haziran 2017.
- İşıldak, M. (2016, 8 Mart). *Küresel, Toplumsal Cinsiyet Uçurumu 2015 Raporu ve Türkiye*. <http://www.haberankara.com/yazarlar/muratcan-isildak/kuresel-toplumsal-cinsiyet-ucurumu-2015-raporu-ve-turkiye/615/> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- İnan, A. (1975). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri* (3. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KA.DER (2015, 11 Haziran). 25. Dönem Seçimlerinde Kadın Vekiller. *Kadın Adayları Destekleme Derneği: Ankara Şubesi*. <http://www.kaderankara.org.tr/25-donem-secimlerinde-kadin-vekiller/> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- Kadın Kotası Ruanda'yı Çok Değiştirdi. (2007, 4 Ekim). <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/kadin-kotasi-ruandayi-cok-degistirdi> Erişim Tarihi: 5 Ocak 2017.
- Kadınlar Parlamentoda Eşit Temsil İstiyor. (2006, 7 Eylül). <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2006/09/07/women-demand-equal-representation-in-the-parliament.html> Erişim Tarihi: 26 Aralık 2016.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KONDA (2011, Mart). *Siyasette Kadın Temsili Araştırması*. http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/2011_04_KONDA_Siyasette_Kadin_Temsili_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016.
- Koray, M. (1992). Türkiye'de Kadın Olgusu. Necla Arat (Haz.), *Kadın Siyaset Kota* içinde (s. 199-244). İstanbul: Say Yayınları.
- Kovanlıkaya, Ç. (2001). Yerli Bir Feminizme Doğru. Aynur İlyasoğlu-Necla Akgökçe (Yayın Hazırlayanlar), *Erkek Parlamentonun Kadın Siyasetçileri* içinde (s. 423-453). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Öymen, A. (2012, 29 Şubat). *Kadınlar ve Gençler*. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/kadinlar-ve-gencler-1080227/> Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?), *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1/1), 12-24. <http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1480941127.pdf>
- Sayın, A. (2007). Parlamenteoya Girmek İçin Erkek Olmak Şart! *Toplum ve Demokrasi*, 1 (1), 153-160. <http://www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/view/10/220>
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 12 (1), 13-36. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduiibfd/article/view/5000122647/5000112952>
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal –Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

- Tunaya, T. Z. (2003). *İslamcılık Akımı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK (2012, Haziran). *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=12&KITAP_ID=152 Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- Türkiye 81 Kadın Milletvekili ile Dünyada 127. Sırada (2016, 8 Aralık). <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1333962-turkiye-81-kadin-milletvekili-ile-dunyada-127-sirada> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2016.
- TÜSİAD ve KAGİDER (2008, Temmuz). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*. <http://akgul.bilkent.edu.tr/Tusiad/KADINRAPOR.pdf> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- Usal, Z. O. (2010). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar. Şeyda Öztürk (Ed.), *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Merceğinden Kadının Siyasal Hayata Katılımı ve Bazı Kota Uygulamaları* içinde (s. 159-177). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, E. S. A. Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye'de Kadının Siyasal Alana Katılımı. *KADEM-Kadın Araştırmaları Dergisi*. <http://kadinrastirmalari.kadem.org.tr/cinsiyet-esitligi-ve-adalet-perspektifinden-turkiyede-kadinin-siyasal-alana-katilimi/> Erişim Tarihi: 5 Ocak 2017.
- YSK (2015). <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/HaberDosya/2015MV-24ve25DonemAdayCinsiyet.pdf> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2016.
- WNP Women in National Parliaments. <http://www.ipu.org/wmn-e/classif-arc.htm> Erişim Tarihi: 10 Haziran 2017.
- WNP (2017). Women in National Parliaments: Situation as of 1st June 2017 <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010617.htm> Erişim Tarihi: 10 Haziran 2017.